شوناس و بوون لەڕەگەزی ئەویتردا … نیهاد جامی

وەستان لەسەر شوناس، گەرانەوەیە بۆ پرسیار لەنووسین، کاتێک لەبارەی چیەتی نووسین دەوەستین، ئەو کاتە ئەوە تێکستێک نیە بەتەنیا ڕاماندەگرێت، بەڵکو کۆی ئەزموونی نووسینی نووسەرێکە، دەیەوێت زمان بکاتە ماڵیک تیایدا لەبوونی مر□ی□وە بەرەو شوناس هەنگاو بنێت، ئەوە ژانری نووسین نیە دەمانوەستن□ت، بەڵکو ئەوە نووسینە چۆتە ناو ژانرێکەوە، لێرەوە باسکردن لەئەزموونی نووسینی ڕەگەزی بابەتێک نیە بۆ ستایشکردن، بەڵکو ئەویتری ژن لەکۆمەڵگادا جەستە و بوونی لەژێر هەڕەشەدایە، کەچی لەناو نووسیندا جەستە و بوون بەهاوبەشی بەشداری لەنووسینەوەی زمان دەکەن، ئەو تێگەیشتنە دەمانباتە ناو دنیای شیعری کەژاڵ نوری.
بوون یەکێکە لەکێشە گەوهەریەکانی نێو نووسین، ئەوە بوونی مرۆڤە لەدەرەوەی شوناس، بۆیە زمان دەیەوێت شوناس لەناو نووسین دابمەزرێنێت، شوناسی خودگەرێتی وەک ژن و شوناسی بوونی ئێمە وەک نەتەوە، ئەوە دوو هەنگاوی دامەزراندنە کە نووسین لەڕێی شیعرەوە دەیەوێت بچێتە ناو بونیادەکانی شوناسەوە.

تێکستی رەیپ بەتەنیا شیعرێک نیە، کۆنەستی ژنە، بەڵام کۆنەستێک پێویستە ڕەگەزی بەرامبەرتیایدا تەریق بێتەوە، ئەو تێکستە ئاماژەیەکی ڕوونی تێنەگەیشتنی پیاوە لەویتری ژن، ئەوە پێدانی ماسۆشیەتە بە ژن، وێنەیەک کە خواستی پیاوی چەپێنراوە، تا ژن بەقوربانی ببینت و خۆشی وەک شادیەک وێنەی جەللاد بەجەستە ببەخشێت، ئەو چێژە ماسۆشیە بۆ لەزەت وەرگرتن لەتوندوتیژی و ئازار، وێنەیەکی شیعریی□ پ□ لەمانای ژنایەتی بەرجەستە دەکات، تا ئەو ساتەوەختە ئەو ڕەگەزە هێندە بە بوێریەوە باسی لەو ساتە نەکردووە، کەژاڵ لەزمانێکی شیعقی بەرزدا ئەو بوێریە دەدات بەزمان و دێتە ناو بابەتێکەوە کە خاوەنی شیعرێکی رەهەندی فەلسەفیە، تیایدا جەستە تەنیا ئایکۆنێکە، لێرەدا گەر پشت بەو سێ قۆناغە ئاماژەکاریەی زمانزانی ئەمریکی بێرس ببەستین، کە لەپال تیۆرەکەی سۆسێر وەک دوو بنەمای ئاماژەناسی لەسەر بنیاتنراوە، بەلام ئێمە لەسەر سۆسێر ناوەستین، هێندەی پشت دەبەستین بە بێرس، چونکە جەستە ئایکۆنێکە دەمانخاتە ناو تێکستەوە، چێژی خوێند□ن□وە و چێژی جەستە بەیەکدا دەچن، پەیوەندی نێوان ژن و سرووشت مێژووی سەرکوتکردنی

ئەو ڕەگەزە دەخولقێنێت، لێرەدا ئەمە دەکەوینە ئاراستەی دووەمی بەرسی کە ئاماژەی زمانەوانیە، ئەگەر جەستە ئایکۆنێکە بێت، ئەوا سەرکوتکردن ئاماژەیەکە، ئەوە سادیەتی کردەی سێکسی پیاو نیە، دەرگا لەسەر ئاماژە دادەخات، بەڵکو ڕێک بە پێچەوانەوە دەرگا بەسەر ئاماژە دەکاتەوە، تاوەکو بگەین بە سەگەشە بەرسیەکە کە ڕەمزە، ڕەمزی ژنکوژی لەڕێگەی ئارەزوی وێرانکاری جەللادەوە، چیرۆکی ئەوانەی بە مەیلی نێرایەتی دەکوژرێن، ناوەکان وەک ئاماژەی ئەو مێژووە دەهێنرێنەوە، ئەوە گێڕانەوەی مێژووی پەلاماردانی ژنەکانە کە لە ئارەزووەوە دەگەردرێت بۆ سڕینەوە، پەیوەندی جەستەیی لە ئارەزوو دەمرێت و لەکوشتن زیندوو دەبێتەوە، کوشتن دەبێتە ڕەمز بۆ ئاماژەی توندوتیژی کە ئایکۆنەکەی جەستەیە.

تێکستەکە بەسەر سێ بەش پۆلین کراوە، بەشەکان وەک کۆنەلۆژیای ڕووداو چیرۆکێک دەگێڕنەوەو شیعر دەکەن بە تێکستناسی، ئەو چەمکە ئاماژەناسیەی لە ژۆلیا کریستیڤا فێری بووین، تێکستناسی دنیای ناسینە، بە تێگەیشتن لەدەنگەکانی ناو زمان کە باختین بە ئیدیۆلۆژیم ناوی دەبرد، لێرەدا دەنگەکان یادەوەری شاعیر نین، یادەوەری ژنی کۆمەڵگایەکە، تێکست دەبێتە ڕووبەری ناسینی ژنی کورد، ئەمە لەناو تێکست بەتەنیا ژن ناناسین، تێکستناسی نهێنی مرۆق لەودیوی ئاماژە زمانەوانیەکان نیشان دەدات، ئەوە ناسینی پیاوە، ئەو ڕەگەزەی ئەویتری لەبوون خاڵی کردەتەوەو لەهەموو شوێنێک وەک ڕووبەری شەهوەت سەیری ژن دەکات، پەیوەندی ئەو دوانە بۆتە پەیوەندی و مەیلی نێرینە بە هەوەسەکانی لەبەردەم جەستەی مێینەدا.

زیندەوەرەکان وەک مرۆقەکان ئاستی ڕەگەزی کەیان دەکاتەوە، ئەوە پیاوبوون نیە، بەڵکو نێربوونە هەمان مەیلیان هەیە، ئەوی مێ وەک مێی زیندەوەرەکان یەک هەستیان هەیە کە قوربانین، ئەوەش لەهێرشی نێرەکان، شتێک نیە ناوی خۆشەویستی بێت، ئەوەی هەیە ڕقە لەنێری توندەوی زەبروزەنگی بونیادی عەقڵیەتێکی سادی.
لەدوا بەشی تێکستدا ئەیکون جەستە دەباتە ناو دنیایەکیتر، ئەوە وەک مەنفیەکە بۆ سزادان، کە تەنیا بیرکردنەوە جیاواز نیە، تەنانەت زمانیش گۆڕانی بەسەردا دێت، ووشەکان دەمرن و جەستە دەبێتەوە زمان، جەستەی ژن دەبێتەوە ئاماژە، بەڵام ئاماژە تەنیا بە تێگەیشتنی ڕەگەزی خودە، بە ئەوەی دنیای تایبەت بەخۆیان درووست بکەن، لەڕێگەی هەرسێ بەشەکەی تێکست هەمیشە لەبەیەکداچوونێکی بەردەوامی «ئەیکون/ ئاماژە/ ڕەمز» داین، لێرەدا مار وەک

ئاماژەیەک بە خواردن، سڕینەوەی بوون و تەسلیمبوونە بە پەلامارەکانی پیاو، گەر مار لەوێنەی خەلیقەتدا ئاماژە بێت بە ئەهریمەن، ئەوا لەوێنە دەرونشیکاریەکەدا مار وێنەی ئەندامی سێکسی نێرینە وەردەگرێت و خواردنیشی لەلایان ژنەوە سێکسە لەگەڵ پیاوێک کە پڕە لەهەستی خۆبەکەمزانین، بۆیە دەیەوێت کردەکە لەڕێی دەم ئەنجام بدرێت، چەندە ئەوە بەشێک بێت لە پەیوەندی سرووشتی، بەڵام بە مرۆڤی نەخۆش لادان لەو وێنەیە دەیگێڕێتە سەر دۆخێکی دەروونی، ئەو ئاماژی مارە بۆ خۆی ئاماژەیە بە ڕەگەزی نێر، ڕەگەزێک هەمیشە پەلامار دەدات و بەزۆر سکی ژنەکان پڕ دەکات.
هەرسێ بەشی تێکستەکە ڕووبەرێک بۆ پەلاماردان دەخوڵقێنێت، مێژووی ژن وچیرۆکی لاقەکردنەکانی وابەستەی ناونیشانی تێکست دەکات، تێکست دەبێتە زانستێک بۆ تێگەیشتن لەو ساتەوەختە هەنوکەییەی تیای دەژین، کە درێژکراوەی یادەوەریە.

ئەگەر لەئاستی فەردی شوناس لەژێر هەڕەشەی فەوتان بێت، ئەوا لەئاستی کۆمەڵگادا شوناس هەمان گرفتی هەیە، بۆیە گەر کێشەی شوناس لەئاستی فەرد کێشەی ڕەگەزی بێت، ئەوا لەئاستی کۆمەڵەی کێشەیەتی لەگەڵ گوتاری سیاسی، بۆیە پەیوەندی نێوان نیشتمان و کۆمەڵگا ونکردنی ئاستی شوناسە، چونکە مانایەک بۆ پیرۆزی نامێنێتەوە، ئیدی شتێک نامێنێت پێی بوترێت دوژمن، چونکە جەستەی کوردی دەبێتە جەستەیەکی دوانەیی لەنێوان دۆست و دوژمندا، جەستەیەک دوالیزم لەخۆی کۆدەکاتەوە، شاعیرەکەمان وەک دەنگی تێکست ئەوە ناو دەبات بە «ئێستا باشور تەنیایە» ئەو ناونیشانە بۆ تێکستێکی شیعریی بانگەشەیەکی فراوانی گوتاری کوردبوون و تەنیابوونی بەشێکە لەنیشتمان، کە بەهۆی خیانەتی ئۆکتۆبەر تووشی ئەو تەنیاییە دێت، نیشتمان دەبێتە مەسیحێکی جەماوی سەر خاچ، لێرەدا کەرکوک وەک وێنەی باشور نیشتمانێکی تەنیایە و کەس بەلایدا نایەت، تەنانەت بەشەکانی تری نیشتمان تەنیایی نارەوێننەوە، ئەوە شکاندنی شکۆی نەتەوەیە، شکانێک برین وا لەشاعیر دەکات لەئاستی یاداشتکردنی ئەو رووداوە پەردە لەرووی کارەکتەرە سیاسیەکان هەلبداتەوە، ئەوەش هەندێکجار لەگوتاری شیعریبوون زمان دەباتە ئاستی نزمە من و شیعربوون دەگەڕێت بۆ ئاخاوتنی زارەکی، بەڵام دەشێت ئەوە گریمانەیەک بێت بۆ ساتی بێبەهاکردنی بوونی ئێمە، کە شیعر ناتوانێت بێدەنگ بێت و بەزمانێکی شاعیریانە دوا نیگای بەناو کەرکوک بگێڕێت، بۆیە نیشتمان لەنێوان دۆستەکان و دوژمنەکانی وەک یەک هەراج دەکرێت.

تەنیایی و مەرگ دوانەیەکن لەناو نووسیندا ئامادەبوونێکی پتەوی هەیە، ئەوە وا دەکات لەدوو ئاستدا بیبینین، لەئاستی فەردی مەرگی دایک دەبێتە خاڵێکی تاریک بۆ ژیان، گەڕانەوە بۆ دایک وەهەستکردن بەساتی ئارامی تەنیا ساتی لەناو ئەودا بووە، سەرەتای تێگەیشتنێکی ژنانەیە، دنیای دەرەوە ڕەگەزی بەرامبەر ناشیرینی کردووە، بۆیە پرسیارکردن لەمەرگ لەڕێگەی دایکەوە خەونبینینە بەژیانێک کە زادەی خەیاڵە، بۆیە تەکستی “هەر گلەیی بە لای تۆ دایکە” چونە دەخەکی نەستیە، بەوا نەهێنانە بەو مەرگە “ئەڵێم دایکم هەشتا لەدەرەوە یەو/ سەرمای ئەبێ/ هەر لەبیریشم نیە مردووە”

ئاستی دووەمی مەرگ، وابەستەی هەڕەشەی لەناوچوونی شوناسی نەتەوەیە، بۆیە لە تەکستی «مەرگی هەواش» لەناونیشانەوە ئەمە چاوەڕوانی مردنێکی لەسەر خەین، لەبیماری نەخۆشخانەیەک دەچین، کە نایەڵن نەخۆشەکەمان چاک بێتەوە لەبەرەوە جەستەی نەتەوە لەرووبەرێکی نیشتمان دەبێت بەجەستەی کە، شاعیر خودگەرێتی خۆی دەداتە دەست زمان، زمانی تەکست زمانی ئەمەیە ، ئەمە لەناو برینەوە لەبەردەم پێتی سێدارە و مەرگی خەماندایین، مرۆڤە قوربانیەکانی ناو نیشتیمان لەدەرەوەی یادەوەریەدان، لەناو ئێستایەکدان کە ساتەوەختی ئامادەبوونە بە مەرگ، کە دەنگی ئەمە لەبەرامبەر رووداوەکان، چەمکێک نیە بە هێز، هێندەی هاوارەکە لەبەردەم تەنیایی قوربانی، زمان گوزارشت لەهەستی ناسیۆنالیستی دەکات، زمانێک چەندە دەیەوێت گوتاری کوردبوون بنووسێتەوە، سەرەنجام ئەو گوتارە لەیەکگرتوویەوە بەرەو لێکترازان دەچێت، ئەوە هەستە سادەکانی مرۆڤە دەیەوێت ئەو شوناسە بنووسێتەوە، ئەو لێکترازانە نەک بە تەنیا لەئاستی کۆدەنگی گوتارێکی نەتەوەیی، بەڵکو لەئاستی خودگەرێتی شاعیریش لێکترازاوە، ئەمە خێرا دەچینە سەر ڕەگە شوناسیەکەی، بەردەوام دەنگی ژنێک دەبیستین بەناو رووداوەکان تێدەپەڕێت، ژنێک لەبەردەم برینی نەتەوەدا، هاوار دەکات «کچی شەرعی دەربەندیخان نەبم» دەیەوێت سوتانی لەگەڵ سرووشت هاوواتا بکاتەوە کە شاخ بسووتێت ئەویش لەگەڵیدا گڕ بگرێت، ئەوەش یەکبوونێکی خودگەرێتیە بە ساتی شۆرش و قوربانی، لەوێنەی نەبینراودا زمان دەمانخاتە بەردەم ئەو راستییەی نەتەوە ناتوانێت کۆدەنگی بنووسێتەوە، ئەوە زمانە لەرێی شیعرەوە هاتووە، بەناو برینی یادەوەری شۆرشەکان تێپەرێت، لەرێگەی کارەکتەرو شوێن پەیوەندی وەهێزێک بەخود ببەخشێت، ئەو هەستە ئەخلاقیە گوتاری کوردبوون لەناو شیعردا دەباتە ئاستێکی باڵا، کاتێک کە دەنگی وندەبێت، زمان دەنگی جەستە دەکات بە شوناسی خود.

زمان توانا نەستیەکانی لەناو شیعردا بەرجەستە دەکات و بارە

ڕەشەبا دەگوازێتەوە، لەو ساتەدا ئێمە تێدەگەین ئەو کەدەنگییەی تێکست لەسەرەتاوە دەیهێنێتە دواندن، کەدەنگییەکی کوژراوە، لەسەر تەرمی کوژراو.. ئەوە زمانە دەیەوێت هەلسێتەوە و شوناس بنیات بنێتەوە، ئەو هەلسانەوەیە لەئەدەبیاتی ئێمەدا هەولێکە هەمیشە شیعر لەئەستۆی خۆیناوە، ئەوەتا دلدار لە تێکستی «ئەی ڕەقیب» دەیەوێت لەڕێی زمانەوە نەتەوە لەمەرگ رزگار بکات و کەس نەکەوێتە بانگەشەی کورد مردووە، بەهەمان شێوە لای شێرکۆ بێکەس لەقەسیدەی ئافات ئەمە رەگمان بۆ ناو دنیایەکی دوور دەبرێتەوە، بۆ ئەوەی زمان دلنیامان بکات، رەگمان لەناو ئاگرەوە هاتووە بەئاسانی نامرین.

کەژال نوری نەک بەتەنیا زیندوویەتی بە نەتەوە دەبەخشێت، بەڵکو دەیەوێت کۆمەکی تەواوی دەنگەکان بکات بە شۆڕش، بۆیە رێنوینی مرۆڤەکان وگروپەکان دەکات بۆ شارەکان، لێرەدا لەپای هەموو ئەو کارانە، جیاوازی کەژال لەگەل دلدار لەوەدا دەردەکەوێت، ئەو بەزمانی نەتەوە نادوێت، زمان دەباتەوە سەر ئاستی خود، ئەوە دەنگی خودە نوێنەرایەتی دەنگی نەتەوە دەکات، ئەو خەریکی شۆڕشێکە لەناو زماندا، بۆیە دەلێت «مەمکوژن» ئەگەر دلدار شاعیرێکە هەست بە مەرگ دەکات، بۆیە دەلێت ئێمە زیندووین، بەلام ئەو ژنە شاعیرەمان دەبێت ئەو بارە شەهیدە بداتە مێژوو بۆیە نایەوێت بکوژرێت، زمان شەرمەزارییەکانمان دەباتەوە قەندیل و کەرکوک وشنگال، بەلام ئایا زمان فریای ئەو هەموو شکست و برینە دەکەوێت؟ ئاخۆ شیعر لەتوانای هەیە نوێنەرایەتی کۆبرین بکات؟
ئێمە تا بەناو زمانی تێکست قوڵ دەبینەوە، نەزیفی خوێن زیاتر دەبێت، کێشەی سەرەکی شاعیرەکەشمان ئەوەیە بەناو ئەو هەموو برینە تێدەپەڕێت، کەچی توانای ئەوەشی نییە ئەو نەزیفی خوێنە ڕابگرێت، ئەو ساتی نائومێدیە لەگوتاری نەتەوەیی بەهانا هاتنی ئەخلاقییە بۆ نیشتمان، زمان لەبەردەم مەرگدا پێویست نییە بەشکستی گوتارێکی سیاسییەوە، بەڵکو کۆی گوتارەکان جەستەی برینیان پێکهێناوە، لێرەدا پەیوەندی برین و گۆرانی لەرێی دەنگی عەیشە شان و مۆسیقاکەی تارا جاف بەتەنیا وەک کارەکتەر نەهاتونەتەوە، هێندەی شین و دواندنی رۆحی کوردیە لەرێگەی ژنەکانەوە، لێرەدا زمان لەناوبرین ئەو خەمناکییە دەخاتە ڕوو، کە چۆن پیاوەکان پەلاماردەدەن وشکست دێنن، خیانەت دەکەن و دواتر دەبێتە بەشێک لەمێژووی ئێمە، ئەوا ژنەکانن لەرێی مۆسیقا وگۆرانییە گێرانەوە دەبەنە ئاستی هونەرییەوە.
کۆی برینەکان چەندە چڕیش ببنەوە، سەرەنجام کێشەکە لەبوونی ئەو ئازارەیە کە شاعیر تیای دەژیێت، چونکە نوسین بەتەنیا بە نووسینی

شیعرێک نییە، هەندەی پرۆژەیەک بە نووسینەوەی برین، بۆیە کاتێک نازانێت مەرگی کۆڵبەر و مەرگی دایک کامەیان زووترە، ئەوە بە خۆی دەرکەوتنی ئەو دوو ئاستەی مەرگە لەناو ئەزموونی شیعری کەژاڵ نوری.

نیهاد جامی/ پۆڵەندا